

Л. Костенко, Є. Сверстюка й багатьох інших яскраво засвідчують, що українська література ніколи не поривала зв'язку з Книгою Книг і духовно зростала, черпаючи з Біблії філософсько-світоглядні основи і мовно-виражальні засоби для свого розвитку та становлення. Вони ще раз підтверджують тезу Івана Франка про те, що книги Святого Письма «творять ще й досі одну з основ людської цивілізації» [19, с. 403].

1. Енциклопедія українознавства: У 10 тт. Париж; Нью-Йорк, 1955 — 1957. (Правопис залишаємо без змін). 2. Коваль А. Фразеологія // Практична стилістика сучасної української мови. К., 1967. 3. Коваль А., Коптілов В. Крилаті вислови в українській літературній мові. К., 1975. 4. Коваль А. Спочатку було слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. К., Либідь, 2001. 5. Ковтун Л.С. Русская лексикография эпохи средневековья. М.; Л., 1963. 6. Кульчицька Т. Ю. Українська лексикографія XIII — XX ст.: Бібліогр. покажч. Львів, 1999. 7. Огієнко І. Українська культура. К., 1991. (Правопис залишаємо без змін). 8. Прислів'я та приказки: Взаємини між людьми / Упоряд. М. Пазяк. К., 1991. 9. Сверстюк Є. На святі надій: Вибране. К., 1999. 10. Словарь української мови / Упоряд. Б. Грінченко: У 4 тт. Т. 1. К., 1996. (Правопис залишаємо без змін). 11. Словарь української мови / Упоряд. Б. Грінченко: У 4 тт. Т. 4. К., 1996. (Правопис залишаємо без змін). 12. Словник українських ідіом. К., 1968. 13. Словник української мови: В 11 тт. К., 1970 — 1980. (Правопис залишаємо без змін). 14. Словник біблійного богослов'я / За ред. Владики С. Мудрого. Львів, 1996. 15. Скрипник Л. Фразеологія української мови. К., 1973. 16. Ужченко В., Авксентьєв Л. Українська фразеологія. Х., 1990. 17. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник. К., 1978. 18. Фразеологічний словник української мови: У 2 кн. К., 1993. 19. Франко І. Сучасні досліді над Святим Письмом / Збір. творів у 50 тт.: Т. 26. К., 1979. 20. Хрестоматія української релігійної літератури / Упоряд. І. Качуровського. Мюнхен; Лондон, 1988. (Правопис залишаємо без змін).

УДК 070(477)

М. М. Кулинич

ЖАНР ПОЛІТИЧНОГО ПАМФЛЕТА НА СТОРІНКАХ ЧАСОПISУ «ВІСТНИК ДЛЯ РУСИНІВ АВСТРІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ» (1850–1865 рр.)

Стаття знайомить читачів з жанром політичного памфлета на сторінках часопису «Вістник для русинів австрійської держави», що висвітлював найголовніші події суспільного, політичного й культурного життя.

The article acquaints readers with the genre of political pamphlet on the pages of magazine of «Vistnik for rusiniv, avstriyskoy state», that lighted up the most important events of public, political and cultural life.

Газета «Вістник для русинів австрійської держави», що стала продовженням часопису «Галичо-руський вістник», який з'явився у Львові 1849 р. і виходив за редакцією Миколи Устияновича (вийшло 16 номерів), після перебазування у 1950 р. до столиці Відня проіснувала 15 років. Спочатку під орудою брата Якова Головацького — Івана, а через рік — Юліана Вислобоцького, який

друкувався під багатьма псевдонімами і криптонімами (всього їх було 14), але найбільш відомий — Василь Зборовський.

Редакція та авторський колектив часопису не лише висвітлювали найголовніші події суспільного, політичного й культурного життя в країні та поза її межами, але в міру своїх здібностей і журналістського досвіду, взоруючись на інші тодішні періодичні видання такого типу, намагалися урізноманітнювати форми подання газетних матеріалів. Закономірно, що поряд з іншими газетними жанрами (інформаційні повідомлення, статті, нариси, рецензії, фейлетони) на сторінках часопису з'являються публікації, що їх відносимо до жанрового різновиду — *політичний памфлет*. Друкувалися вони, як правило, без підпису автора. Ми розглянемо чотири найкращих із них.

Майстерно написаний, але без підпису й без заголовка, памфлет був надісланий дописувачем зі Львова. Уже в його зачині виразно виявлене перо сатирика: «Наші (тобто видавані у Львові і Кракові. — авт.) польські часописи, не маючи зароду до віновання, западають густо-часто на політичні сухоти і, jako легководухи, возносяться, мов пера, в воздух, де, налітавши, гонені противними вітрами, не оставляючи на руській почві ні малійшого сліду свого життя-буття»¹. Образ є, карикатурність дошкульна. Однак, коли вже бути доскіпливим, то, певно, речення трохи задовге, ускладнене аж кількома відокремленими зворотами, що, гадаємо, робило важчим сприймання тодішніх читачів.

Цілком відповідно до жанру памфлет має конкретних адресатів: це персоніфіковані часописи «Przegląd», «Głos», «Dziennik Polski» і «Wąk», які систематично в'їдалися русинам своїми публікаціями. Часопис — це члени редакції і згуртовані нею дописувачі, які відображають менталітет певної суспільної групи і, зрештою, також формують цей менталітет, намагаючись накинути його всьому загалові. З огляду саме на це памфлетист подав художні образи об'єктів свого висміювання й розвінчування в узагальнено-особових, персоніфікованих «постатях» редакцій і цим досягнув психологічної конкретизації, не вдаючись до суто особистісних випадів.

Це ефектний прийом. Ось приклади. За словами памфлетиста, «Przegląd» «утратив уже давно свій зір, отемнів небога, і годі йому оглядати Божого світу»². «Dziennik Polski» «всегда потемки мацає, бо всіх видить, лиш русинів на Русі не бачить»³. «Gazeta Narodowa» «ліниться так, що вже її ребра прозорчними сталися»⁴. «Dziennik Polski», мов той Франц Мірабо, нібито нині захитник демократії, а провозглашає повелительно: «Коріться всі під мої ноги, бо я рад царствувати». А тут нікому не хочеться цього слухати, і йому приходиться в білий день пожитися спати, аби протерти очі свої в сумрак, спробувавши свого щастя наново»⁵. Так сприйнята памфлетистом конфронтація

¹ Вістник. Ч.78. 11 (23) серпня 1862. С. 311.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Б. п., Б. з. Відень, 20 жовтня // Вістник. Ч.99. 9 (21) жовтня 1862.

⁵ Там само.

з польськими політиками в Галичині налаштовує його оптимістично. Він певний, що «руська голова не дбає о польські крила, бо має свої ноги, котрими конечно наперед поступить, а із посмішків польських ми собі, власне, стільки робим, скільки поляки ними себе запомагають»⁶.

Памфлет, поданий до «Вістника» з Відня, мав спрямування проти ідеологічно-політичних маніпуляцій проводирів польської шляхти в прагненні вибороти Польську державу, до якої мав би увійти етнічно не польський, а український край. Стиль цього памфлета сатирично-наступальний, пересипаний алюзіями до подій, з якими запізналися читачі «Вістника» і наслухалися вже популістської риторики.

«...Рівність, братерство... — писав памфлетист, — так кричала польська ворохобня уже року 1831. На той сам стрій вона 1846 і 1848 сама себе і других так довго туманила, поки врозсипну не пішла»⁷.

Памфлетист вдався й до засобів карикатури: «Року 1848 слишалисьмо не раз, не два польських ораторів, які вознесшися на бочку ілі на який прилагоджений стіл, на все горло возгласяли: «Браця поляци, браця жидзі, браця русіні. Згода, равность, неподлеглосьць!»⁸.

Облудність гасел шляхтичів-революціоністів памфлетист розкриває дошкульним контрастом між ними і соціально упослідженим селянством: «Ми були наочними свідками, як підпанки, прокормлявшися із дня на день чужим хлібом, раптом панщину, котрої не мали, селянам-«брацям» роздавали, а тиждень пізніше тоє братерство так понимали, що самі, в прекрасних покоях мешкаючи й виставно жиючи, більше на день видавали, як півсотні, ових «рівних» братів, которі під їх вікнами віватували і мнимих «ізбавителів ойчизни» прославляли»⁹.

Сатиричний образ супротивників русинства (українства) — сповідників *z martwych wstania* небіжки «*Od morza do morza*» зробився тривким у сторожкій натурі галичан. Тим часом у свідомості галичан дедалі виразніших рис набував і другий сатиричний образ супротивників русинства (українства), які сповідували московське імперське слов'янофільство.

«Вістник» систематично подавав інформацію, репортажі та оглядові статті про міждержавні відносини в усьому світі (найбільше про те, що діялося на європейському континенті), а також про різні ідеологічно-політичні прямивання й партії. Звісно, на оці малося й протистояння європейських держав із Російською імперією¹⁰. До розмірковувань у цьому плані долучався й суто русинський присмак, каталізований деструктивізмом москвофільства в справах національно-культурних і церковних. Склалося так, що львівський часопис «Слово», редагований Б. А. Дідицьким, набував у цей час одверто москвофільської орієнтації, підспівуючи протиевропейським випадом російського

⁶ Там само.

⁷ Б. п., Б. з. Відень, 20 жовтня // Вістник. Ч.99. 9 (21) жовтня 1862. С. 394.

⁸ Там само.

⁹ Там само.

¹⁰ Див.: Данилевський Н.Я. Россия и Европа. — Спб., 1871.

часопису «Северная пчела»¹¹. З цього приводу обізвався у «Вістнику» памфлетист із Городка: «Уступися з Європи, мізерна Європо! Ти еси скінчила вік свого царствія. Ти уже зістарілась, спотребувалась! Молода «Северная пчела» вже не уміє виссати із тебе живительного соку» — отак, персоніфікуючи московфільство, автор їдко глузує з московфільської ксенофобії і бере на кпини московське слов'янофільство, препароване до імперіальної стратегії. «А бо, видите, Росія тая «ненаглядная, могучая, словянская Россія», обмерзила собі Європу, не находить у Європі ніякого «царика», достойного бути їй союзником...»¹².

Тема протистояння винародовлювачам зумовлювалася історично-політичними обставинами і мусила бути актуальною доти, доки процес національного самоусвідомлення не осягнув належного рівня в згубній для русинів (українців) Галичини кон'юнктурі. Цей процес був довготривалим, і в часи «Вістника» ніхто не плекав ілюзій на швидкоплинну перемену. Втім процес індустріалізації сягав також навіть непромислової Галичини. Зокрема, масово помітним тут стало спорудження шляхів сполучення (безрейкові дороги і залізниці) і впровадження новітніх засобів транспорту. У зв'язку з тим вторгнення чужинців на автохтонні землі русинів Австрійської держави набуло нової якості. Цікаво, що художніми засобами памфлета «Вістник» відреагував також на таку новацію.

Зразок дотепного, пересипаного народними приказками памфлета, в якому справи економічні поєднані з національними помислами, подав дописувач із Галича: «Якось нам годі й годі діждатися того всього, що світ учений поступовим називав. Від трьох літ клопочуться люди над нашим Дністром: вичистили й управили його корито, — і вже мала сього року (1864-го — авт.) завестися в нас пароходна плавба, которій-то цілі спроваджено ще вторік із Варшавської фабрики графа Замойського корабель і габари, і пробувано долів їхати. Та істинно заїхали аж до Заліщик, — но там застряг «Левітан» польський і перезимував собі хорошенько. Навесну ж пробудився із сну, а коли йому на хребті і по боках постукано молотом і нові труби дано, — казали знахарі, що тепер зайде і до Одеси... Но наші люди не довіряли, аби межі поляками були такі поступовці, і говорили: «Що іного Вісла увисла, а що іного Дністер-буйнестер»¹³.

Комізму розповіді автор памфлету досяг поєднанням новочасного індустріального лексикону (*світ учений, пароходна плавба, фабрика, габара, корабль «Левітан», ируби*) з просторічно-побутовим (*корито — русло, застряг, перезимував собі хорошенько, пробудився зі сну, на хребті*

¹¹ «Северная пчела» — російська реакційна політична і літературна газета, що видавав у Петербурзі в 1825–1861 рр. Ф. В. Булгарин, якого вже в той час навіть росіяни вважали уособленням політичної реакції і продажності в літературі і журналістиці. Див.: Краткая литературная энциклопедия. Т. 1. М., 1962. С. 770.

¹² Б. п., Б. з. Від Городка // Вістник. Ч. 89. 13 (25) жовтня 1863. С.354.

¹³ Вістник. Ч. 52. 8 (20) липця 1864. С. 207.

і по боках постукало молотом). Гра внутрішніми формами слів у приказці, без сумніву, може бути віднесена до класики (*Вісла — увисла, Дністер— буйнестер*). У кінці фейлетона автор робить висновок, переходячи до проблеми міжнаціональних стосунків: «...Говорять у Варшаві, що руські води не спосібні для польських фабрик», але «тепер ніт сумніння, що польські фабрики не суть здблі для руської води»¹⁴. Отак у памфлеті метафоризувалися суто виробничі, економічні вислови.

Ужинок політичних памфлетів у «Віснику для русинів австрійської держави» за обсягом невеликий, але не слід забувати, що їх творці були піонерами на цій ниві, і це були одні з найперших публікацій цього жанру в українській періодиці. Крім того, відзначимо, що, не оприлюднюючи своїх прізвищ і навіть не ховаючись під псевдонімами чи криптонімами (чи то через притаманну скромність, чи надмірну обережність), невідомі нам автори досить успішно оволодівали цим жанром. І головне, у своїх політичних памфлетах вони порушували злободенні політичні проблеми, усвідомлюючи явно недоброзичливі стратегічні задуми чужинців-сусідів щодо русинів (українців) і розуміючи, що ті задуми далекосяжні і можуть мати свій відгомін і загрозливий розвиток у майбутньому, що зрештою і засвідчила наступна історична епоха.

---

¹⁴ Там само.